

ROMÁNIA ÚJ ALKOTMÁNYA ES A KISEBBSÉGEK

EZ ÉV FEBRUAR KILENCEDIKÉN délelőtt Goga Oktávián volt Románia miniszterelnöke — ugyanaz nap este Miron Christea, az ország görögkeleti pátriárkája. Nyolcadikén délután Goga még egy „új Romániáról“ beszélt, melyet az ő kormányzata fog megvalósítani — a következő napon nyoma sem volt kormányának: ment az ország éléről, éppen olyan hirtelenül, mint amilyen váratlanul odakerült. Azt beszélük, hogy a Goga-kormányt az uralkodó is csak átmenetinek szánta, hogy hidat alkosson és okot nyújtson a diktatúra bevezetésére. Hidat alkotott és okot csakugyan adott, hogy változás következék, az országot a legtökéletesebb felfordulásban, a legsúlyosabb káoszban hagyta maga után hatheti kormányzat után. Lírai hangulatban lehet verset írni, de nem lehet népek sorsát intézni. A Goga-kormány mohón, kegyetlenül és zajosan, kapkodva és alkotmányellenesen próbált belpolitikát csinálni s pár hét alatt tönkre tette az ország gazdasági alapjait. Külpolitikája szerencsétlen „volt: kétféle „világnézetre“ nem lehet külpolitikát alapítani s Európa nem bízott kétszínű játékában. Az ország elvesztette nyugalmat; Pamfil í^eicaru, egyik legobjektívebb újságíró írta nap nap után, hogy abban a hisztériában, amely az országot elfogta, lehetetlen megélni; tőrhetetlen, hogy mindennap új és új vészír keletkezzék, hogy megálljon a munka és megbénuljon az ipar és a kereskedelem. „A kormány balkezes intézkedései“ — mondta róla Averescu tábornok, a volt miniszterelnök — „olyan zavart okoztak az országban és olyan kellemetlen helyzetbe sodorták a külfölddel szemben, hogy az ország életkérdésévé lett a kormány minél gyorsabb eltávolítása.“ Kül- és belpolitikai helyzet jobban soha sem jusztifikálta egy kormány bukását, mint a hathetes Goga-kormányét. Mikor az uralkodó útjára bocsátotta őket és az új kormány tette le esküjét, a király azt mondta: „Az igazságosság korszaka fog következni, melyben a múlt minden hibáját a legnagyobb erélyességgel orvosolni akarjuk.“ Ami visszafordítva azt teszi, hogy a múlt tele volt hibával és igazságtalansággal.

SZERDÁN, FEBRUÁR KILENCEDIKÉN terjedt el a hír, hogy a Goga-kormány bukik s helyét egy Mironescu-kormány foglalja el. A következő napon királyi kihallgatások voltak s délután minisztertanács ült össze, melynek végével Goga beadta lemondását, amit az uralkodó, várakozása ellenére, elfogadott. Utóda azonban nem Miro-

nescu lett, hanem Miron Christea elnöklete alatt alakult meg a kormány.

Az új kormány sajátságos gyülekezet volt.

Elnöke az uralkodó államvallás legfelső dignitáriusa, a görögkeleti pátriárka lett, akkor, mikor alig pár héttel előbb ugyanaz az egyházfő tiltotta el a politizálástól az egyház összes papjait. Helyettese és külügyminisztere a hat héttel előbb tartott parlamenti választásokon megbukott liberálistpárti kormány elnöke, Tătărescu, belügyminisztere a még nemrégben nemzeti parasztpárti Calinescu lett, annak a pártnak tagja, melyet radikálizmusa és dinasztikus illojalitása miatt kormányképtelennek tart a király. A többi miniszter is mind „valaki” volt, akiken kívül, mint tárcanélküli államminiszterek helyet foglaltak a kormányban Maniu és Goga kivételével az összes volt miniszterelnökök: Angheliescu, Iorga, Vajda Sándor, Averescu tábornok és Mironescu. De ezek a miniszterelnökök és politikusok nem mint pártvezérek voltak a kormányban, non pártjaikat képviselték, hanem közéleti tekintélyüket és tudásukat vitték abba bele. A Christea-kormány nem koalíciós kormány volt, nem támaszkodott pártokra, pártok nélkül, az ország kifejezett akarata ellenére alkotta meg kormányát a király. A kormányban több tábornok foglalt helyet s a prefektusi állások nagy részét katonai parancsnokokkal töltötték be; de nem volt nyílt katonai diktatúra: a tárcák szakemberek kezében voltak, akik lemondtak elveikről, feladták pártállásukat.

A kormány megalakulása után az uralkodó szöveget intézett az ország népéhez, melyből nemcsak azt tudjuk meg, hogy mi az új kormány rendeltetése, hanem bevezetésekképpen azt is, hogy milyen volt Románia legközelebbi politikai múltja:

„Nyolc év óta minden gondolatomat és erőmet az foglalkoztatta, hogy az országot nyugodt mederben vezessem és biztos politikai alapra helyezzem, megfékezve azokat a politikai irányzatokat, amelyek azért, hogy minél nagyobb számú szavazatot nyerjenek a választások alkalmával, propagandájukkal véget nem érő nyugtalanságot és zavart okoztak a közéletben és a nép lelkében. Ezek a zavarok aláásták a nemzet létét. Romániát meg kell menteni... Románia pátriárkájának elnöklete alatt kormányt létesítettem. Ez a kormány politikamentessé teszi a közigazgatás életét, gazdaságosan fogja vezetni az államháztartást és megcsinálja azokat az alkotmányos változtatásokat, melyek megfelelnek az ország új szükségleteinek.”

Új utakat jelölt ki az uralkodó népe számára, mást, mint amilyent az eddigi Románia követett. „Királyi fasizmust” — írta a francia „Populaire” — de a maga „álszentelkedő, burkolt formájában.”

A KORMÁNY ELSŐ INTÉZKEDÉSE a „közrend fenntartásáról” szóló rendelet kibocsátása volt, melynek minden rendelkezése katonai kormányzat berendezését jelenti.

Romániában eddig is, a világháború óta mindig volt valahol, többnyire a határmenti, kisebbségi területeken ostromállapot; a rendelet most az egész országra kiterjesztette s „a közrend fenntartása és biztosítása a katonaság kezdeményezésébe” ment át. Egy halom bűncselekményt és vétséget a polgári bíróság hatásköréből a katonai bíróságéba utalt át; jogot adott a katonai hatóságoknak, hogy

házkutatást tartsanak, lapok megjelenését szüntessék be, nyilvános gyűléseket betiltsanak. Kiegészítette ezt pár nap múlva, a február 17-én kiadott törvényrendelet, mely a közrend ellen elkövethető vétségekről szól: börtönbüntetést szab azokra, kik titkos politikai szervezetekben vesznek részt, katonai alakulatokban „menetelnek“, gyalog vagy kocsin politikai dalokat énekelnek; szállodák, vendéglők és kávéházak bezárhatók, ha helyiségeiket politikai célokra, gyűlések tartására bocsátják; állás- és nyugdíjvesztés büntetésében részesülnek azok a tisztviselők, minden egyház papjai (kivéve természetesen a pátriárka), kik „pártban, politikai csoportosulásban vesznek részt, vagy politikai akcióhoz csatlakoznak“. Aki politikai alakulathoz tartozik, köteles abból hét napon belül kilépni. A szent szinódus intézkedni fog, hogy híveit politikai pártoknak tett esküjük alól feloldja.

A papok eltiltását a politizálástól nagyon indokolta az, hogy az ortodox egyház papjai nemcsak a pártpolitikában, hanem egyesek, a vasgárdához tartozva, politikai gyilkosságokban is részt vettek. 1937 március elején a kultuszminiszter, Viktor Iamandi, fordult volt a pátriárkához, hogy vessen véget papsága botrányos politizálásának. „Egyházunk oltárai,“ — írta átiratában — „melyek az erkölcs terjesztői kellene hogy legyenek, a politikai harcok szülte gyűlölet és egyenlenség színtereivé váltak. Politikai gyűléseken való részvétel, zászlók felszentelése, eskük kivétele nem egyeztethető össze sem a keresztyén hit lényegével, sem az állam magasabb érdekeivel.“

A fenti rendelkezéseket részletezve adta tovább a belügyminiszter a prefektusoknak, kiknek nagy része már katonai személy volt. Meghagyta, hogy nyomjanak el minden politikai izgatást, tiltsanak el minden politikai gyülekezést és tüntetést, zárják be a pártklubokat, akadályozzák meg a propagandát, tiltsák meg a nyomdáknak röpiratok kinyomatását, irtsák ki a riasztó hírek terjesztésének rossz szokását és tartóztassák le az agitátorokat. Különösen lelkükre kötötte a tisztviselők politikai szereplésének tilalmát. „Valóságos anarchia az, hogy az állam által eltartott tisztviselők olyan politikai működést folytassanak, mely az állam törvényes rendjének felforgatására irányul.“

Hatályon kívül helyezte a kormány a tisztviselői szolgálati szabályzatot és elmozdíthatatlanságukra vonatkozó intézkedéseket s függesztette az egyetemek autonómiáját.

Intézkedett a kormány a törvényhozásra vonatkozóan is. A minisztertanács véleménye szerint a törvényhozási választások határt nem ismerő agitációja minden alkalommal olyan, minden békés munkát lehetetlenné tevő légkört teremtett, ami súlyos veszedelmet jelent az országra; azt elkerülendő, az előző kormány által kítűzött választások megtartását hatályon kívül helyezi és a törvényhozás összehívását bizonytalan időre elhalasztja.

E rendelkezéseket végre kellett hajtani s legradikálisabban Corneliu Codreanu „Mindent a hazáért“ pártja tett eleget. Mielőtt a tisztviselőknek a politikai pártokból való kilépésére vonatkozó határidő lejárt volna, Codreanu feloszlatta pártját. „Hírül adom,“ — közölte párthíveivel — „hogy a mai naptól kezdve a ‚Tótul pentru tará‘ nem létezik.“ Tagjait feloldotta kötelezettségeik, esküjük alól, párhelyi-

ségeit bezáratta. De folytatta: „Győzelmünk órája nem érkezett el, a mai óra még az övék. Ha a vének azt gondolják, hogy úgy jó, ahogyan ők cselekszenek, mi nem akarunk leckét adni nekik.“ Dúcának annakidején adtak, lelőtték.

A FEBRUÁR TIZENKETEDIKÉN az uralkodó elnöklésével tartott koronatanács bizottság kiküldését rendelte el, hogy új alkotmánytervezetet készítsen. Szükség volt reá, mert ami Romániában alkotmányképpen számított, az nem volt az, hanem egy darab papír, aminek a román államhoz és a román élethez semmi köze nem volt.

A két román fejedelemség először 1831-ben kapott alkotmányt, az úgynevezett „regulamentul organice-et, orosz kézből, Kiseleff Péter tábornok szerkesztette, „egy nemesen gondolkozó, széles látókörű ember, inkább európai, politikai filozófus, mint katona“. Az alkotmány is olyan volt, minden, csak nem román. Ez az alkotmány, változtatásokkal, érvényben maradt, míg 1866-ban az első Hohenzollern trónralépte után belga és francia mintára az akkori Európa liberális szellemében másikat csináltak, amely szintén kisebb változtatásokkal fennmaradt Nagy-Románia megalakulásáig, mikor a sok új terület csatolása miatt új alkotmányra lett volna szükség. De az 1923 márciusi alkotmány csak revíziója, a réginek csak az új viszonyokhoz való hozzáidomítása volt; kevés változtatás mellett megmaradt régi liberális szelleme.

Mindezek az alkotmányok idegen földről, idegen szellemben kerültek Romániába, rendelkezései nem mentek át az életbe, azok alkalmazására senki sem gondolt. Az ország közéleté más utakon haladt. Az általános választói jog elveszett a választási terror és korrupció között; a pártok látszólagos váltógazdasága az uralkodó önkényén; a közigazgatás és bírói függetlenség a rossz fizetések szülte korrupcióba fulladt s a polgári szabadságokat szuronyukra tűzték a csendőrök.

Pár évvel ezelőtt, 1934-ben, Rádulescu-Motru, a filozófia tanára a bukaresti egyetemen, Románia egyik legkiválóbb gondolkozója, könyvet írt a „Román állam ideológiájáról“. „Mivel a román állam“ — írta — „nem normális viszonyok között, hanem hol török, hol az európai nagyhatalmak rossz befolyása alatt fejlődött, mai napig provizóriumban élünk.“ „A valóságos román állam“ — folytatta egy másik lapon — „tökéletes ellentéte az alkotmány román államának. Megállapították ezt már sokan sok alkalommal. Az alkotmány betűje és a politikai élet teljes ellentéte nem lejnég senkit. Pedig hazugságra nem lehet egy nép jövőjét felépíteni. A román állam az európai nagyhatalmak alkotása; a régi Európa szellemisége tartotta keresztvíz alá: demokratikussá és polgárivá akarta tenni s mindkettő ellensége a román nép nemzeti tradíciójának. Európa új szellemisége újjá kell hogy szülje, meg kell hogy adja a román nép saját öntudatát. Az új európai szellemiségben a román állam vissza kell hogy térjen valóságos alapjaira: parasztságára.“

Mindegy, hogy Rádulescu-Motru azt a következtetést vonja le, hogy Románia üdvössége parasztdemokrácia szervezésében van.

A premissza: hogy Románia, mióta alkotmánya van, egy évszázad óta, alkotmányán kívül élt — ez megmarad. S ha a Christea-kormány annak tudatában, hogy az állam eddigi alkotmányai idegenek voltak a nemzet számára, új alkotmányt akart adni, mely nem idegen, mely a román népre van szabva, évszázados hibát korrigált és százados mulasztást pótolta volna.

Nem ez történt: az új alkotmány nem a román földből nőtt ki, hanem idegenből került ismét az országba.

Az új alkotmány alig két hét alatt elkészült s a kormány a szokásos játékot játszva, február 24-re népszavazást rendelt el felette. A szavazás megtörtént s 4,283.395 szavazó szavazott igennel és 5413 nemmel. Az alkotmány győzelme hatalmas volt, egyhangúságot jelentett, csak az volt érthetetlen, hogy miért történt, hogy míg az igennel szavazóknak csak nevét írták fel, a nemmel szavazók szavazatáról jegyzőkönyvet vettek fel és a szavazó lakcímét is feljegyezték.

A „nem“ szavazatok egy regáti megyén kívül mind Erdélyből származtak: Alsófehérben 267, Szörényben 324, Fogarasban 422, Temestorontálban 651 és Erdély legrománabb megyéjében, Beszterce-naszódban 739. Maniu pokoli munkájának az eredménye volt ez a sok erdélyi „nem“ — állította a bukaresti „Capitala“.

Február 27-én, vasárnap délből vitte fel a kormány az új alkotmányt kihirdetés végett a királynak. A pátriárka-miniszterelnök saját-ságos beszédet mondott: a múltat becsmérelte.

„Ma szétzúdott a huszonkilenc fejű választási hidra, amely annyi kárt okozott az országnak. Ma leszakadt a nép szeme elől a pókháló, hogy lássa, honnan várhatja menekvését, ő felségének hősi elhatározása s az ország érdekeinek megértése következtében ma véget értek a veszedelmek, véget ért a gyűlölet, a választási verekedések, sőt gyilkosságok. Ezek helyett bekövetkezett a nyugalom, a rend, a békés munka és testvériség korszaka, úgy mint a régi legendás időkben.“

Hasonló hangnemben felelt az uralkodó:

„Minden erőmmel és akaratommal a mentő úton fogok haladni s megalkuvás nélkül megerősítem a becsületet és munkát a közügyek intézésében... A mai nap mindenkinek örömmünnep kell hogy legyen, mert holnap Románia számára a haladás széles kapui tárulnak fel.“

Azután a kormány tagjai letették az esküt az új alkotmányra. A „Curentul“ úgy tudta, hogy mikor február 10-én a kormány megalakult, a kormány tagjai nem a régi formula szerint az alkotmányra tettek esküt, hanem az esküforma csak úgy szólott, hogy a miniszterek hűséget esküsznek a királynak és megvédelmzik az ország érdekeit. Most, február 27-én esküdtek először az alkotmányra.

NEM SZÁNDÉKUNK, hogy az új alkotmányt részletesen ismertes-sük; minket jórészt azok a rendelkezései érdekelnek, melyek vonatkozással lehetnek a kisebbségekre.

Az alkotmány saját-ságos keveréke a polgári szabadságokat biztosító és a nacionalista törekvéseket előmozdító rendelkezéseknek, megtartva a hatalmi ágak régi hármas megosztását, a törvényhozást az országos képviselőlet helyett érdekképviselőre helyezte.

Az alkotmány deklarálja a törvény előtti egyenlőséget és biztosítja egyik szakaszában együttesen s következő szakaszaiban külön-külön meghatározva a polgári jogokat és szabadságokat: az egyéni szabadságot korlátok nélkül; a lakás sérthetlenségét a törvény által meghatározott eseteket kivéve; „külön törvények által megállapított feltételek mellett“ az oktatás szabadságát; „törvényes keretek és feltételek mellett“ a gondolat és véleménynyilvánítás szabadságát; a levéltitok sérthetlenségét; „alkalmazkodva a törvényekhez“ a gyülekezési és egyesülési szabadságot. A 19. szakasz szerint a „lelkiismeret szabadsága abszolút“ és az összes „kultuszok“ (cultelor) egyenlő szabadságot és védelmet élveznek, de magába foglalja az alkotmány az egyházaknak az eddig a felekezetről szóló törvénybe foglalt jogegyenlőtlenségét, mely szerint az ortodox keresztyén és a görög katolikus egyház „román egyház“, az ortodox a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház uralkodó, dominant egyház az államban, a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezet felett. Kétségtelen, hogy az a kijelentés, hogy az ortodox és a görög katolikus egyházak „román“ egyházak, azt akarja feltüntetni, hogy az egyházak nemzetiségük szerint vannak elkülönítve s vallási téren is mélyíteni akarja a különbséget, mely a többségi és a kisebbségi nemzetek között van.

Az 5. szakaszban statuált egyenlőségnek nagy megszorítását alkotja a 27. szakasz, mely kimondja, hogy „figyelembe véve a román nemzet többségi és államalkotó jellegét“, polgári és katonai hivatalra csak román állampolgár alkalmazható. A numerus valachikus törvénybe iktatása ez, bizonyosan meggondoltan mellőzve a százalékarány megállapítását, ami csak 20 százalékban állapítva is meg, a kisebbségi tisztviselők számát növelné, olyan kevés magyar tisztviselő foglal a román hivatalnoki karban helyet. A 67. szakaszban az a rendelkezése, hogy miniszter csak az lehet, aki „legalább három nemzedék óta román“, a magyaroknak valószínűleg nem fog sok fejfájást okozni, jóllehet útját vágja annak, hogy egy kisebbségi minisztérium szervezése esetén annak vezetője kisebbségi ember lehessen. Bizonyosan több nehézséget fog okozni e rendelkezés maguknak a románoknak, kiknek faji tisztasága sok esetben non igen haladja túl az alkotmányos három generációt.

A 94. szakasz szárazon kimondja, hogy „a román nyelv az állam hivatalos nyelve“ és semmi intézkedés nincs a kisebbségi nyelvek használatáról.

Az államfő és a végrehajtó hatalom szervezésére vonatkozó rendelkezések nem érdekesek. A törvényhozó hatalom szervezetében nagy változás fog végbe menni; a képviselőház, — mint említettem — nem országos képviselet, hanem érdekképviselet alapján fog összeállani, a választandó képviselők a következő három foglalkozási csoport körébe kell, hogy tartozzanak: 1. földműves és kézimunka; 2. kereskedelem és ipar; 3. szellemi foglalkozások.

Meg kell, hogy említsem, hogy az alkotmány változtatás nélkül magába foglalja a felekezeti törvénynek azt az előző rendelkezését, melynek értelmében a szenátusnak a két román egyház összes főpapjai tagjai, míg a többi egyházak egyházfői közül csak egy s az is

csak akkor, ha egyháza legalább 200.000 tagot számlál. Ennek a rendelkezésnek a tényleges eredménye eddig is az volt, hogy a romániai római katolikusokat, kiknek legalább 90 százaléka magyar, a szenátusban a rangban legmagasabb egyházfő, a cseh származású bukaresti érsek, Cisar képviseli, s magyar püspök egy sincs jelen; az unitárius egyháznak pedig, melynek kevesebb, mint 200.000 híve van Erdélyben, egyáltalában nincs képvisellete a szenátusban.

A KISEBBSÉGI SZERZŐDÉS első szakaszában Románia kötelezte magát, hogy a szerződés rendelkezéseit alaptörvényként fogja elismerni, alkotmányába iktatja. Mikor 1923-ban Nagy-Románia első alkotmánya került a törvényhozás elé, abban egy szó sem volt kisebbségekről. A magyarok legalább a nyelvhasználat jogának rendezését kérték s Bratianu azt ígérte, hogy arról külön törvényben fog intézkedni, de olyan törvény soha sem jött létre. Most ismét itt volt az alkalom, hogy Románia eleget tegyen szerződéses kötelezettségének. Semmi sem jellemzi jobban a kisebbségek helyzetét, mint az, hogy ismét készült egy alkotmány és abban ismét egy szó sincs a kisebbségekről. Istrate Micescu, a román ügyvédi kar legkiválóbb tagja, a rövidéletű Goga-kormány külügyminisztere, külföldi lapoknak adott nyilatkozatában azt mondta: „Az új alkotmány célja elsősorban, hogy a románoknak biztosítsa megszentelt jogaikat s erősítse meg azok garanciáit, mert ezek nélkül a jogok csak platonikus kijelentések, jogi tartalom nélkül.“

Az alkotmány, mint fentebb idéztem, a román nemzet többségi és államalkotó jellegét említi. A nacionalista mozgalom követelésének tesz ezzel eleget, mely az utóbbi három-négy év óta hatalmába kerítette a román közéletet. „A népakarat kifejezése ez“, — mondta Goga miniszterelnöksége alatt a „Frankfurter Zeitung“nak adott nyilatkozatában — „ami két okból keletkezett, egyfelől a tisztességtelen és erőtlen demokrácia iránti undorból, mely semmire sem való, mert vére politizálással van megmérgezve, másfelől a betolakodó népesség, a zsidók beözönlése miatt, ami mind nagyobb súlyt kölcsönzött a nacionalista követeléseknek“. Ez a nacionalizmus elégnék találja, ha az uralkodó nép államalkotó és többségi jellegét hangsúlyozza s az ország faji és nemzeti kisebbségeivel szemben az alkotmányon kívül csinál politikát.

A Goga-kormány ezenkívül erős határt vont egyfelől a zsidóság, másfelől a magyar és német kisebbség között.

A kormány már említett külügyminisztere, Istrate Micescu, azt állította, hogy a romániai zsidóság nem is tartozik a nemzetközi szerződésekkel védett kisebbségek körébe. Az ó-királyságban — mondotta a „Journal de Génève“-nek — a zsidókat nem tekintették és ma sem tekintik nemzetiségnek és ugyanazt a tökéletes jogegyenlőséget élvezték és élvezik, mint a többségi román nép. „Le akarnak e privilégiumról mondani?“ — kérdezte — „el akarják különíteni magukat a román nemzet-től? De — folytatta — „alkalmazható-e egyáltalában a zsidókra a kisebbségi szerződés? Az a szerződés az osztrák-magyar monarchiától elszakított területek magyar és német lakosságára vonatkozik s nem nyerhet alkalmazást a régi királyság területén a zsidókkal szemben, kiknek jogviszonyait az ország törvényei szabályozzák.“

Hogy mindez — valószínűleg szándékos — tévedés, azt mindenki tudja, aki a kisebbségi szerződéseket ismeri. Az mindenesetre sajátos a romániai zsidókérdésben, hogy maga a zsidóság sem döntötte el egyöntetűen nemzeti státusát. Románia az a furcsa ország a világon, melyben a zsidóság legalább négyfelé tartozik: a régi királyság területén a többségi román néphez, Erdélyben egy részük a magyarsághoz, Bukovinában a németiséghez számítja magát, míg a besszarábiai zsidók önálló kisebbséget, valami cionizmust akarnak alkotni.

Hogy a Goga-kormány politikája a zsidósággal szemben milyen határok között mozgott volna, azt a kormány rövid élete mellett is el tudjuk képzelni; csak azt nem tudjuk, hogy a zsidóságnak a kormány által felállított kategorizálása lett volna-e reá befolyással?

Kétségtelenül egészen más légkört akart a Goga-kormány teremteni a szerinte valóságos nemzeti kisebbségekkel szemben. „A magyar kisebbséget“, — mondta a miniszterelnök elébb idézett Frankfurter Zeitung-beli nyilatkozatában — „nem fenyegeti semmiféle veszély. A kormány nem tervez rendszabályokat, melyek a magyarságot természetes jogai gyakorlásában korlátoznák. A román állam gyarapodhatok és erősödhetik anélkül, hogy szüksége volna arra, hogy a többi, együttélő nemzetiséget elnyomja. Míg a kisebbségek nem cselekesznek államunk egysége ellen, addig minket nem zavarnak.“ Még nyugodtabb jövőt ígért Goga a német kisebbségeknek. „A romániai németekről“, — mondta ugyanakkor — „a legnagyobb nyíltsággal beszélhetünk. Kulturális örökségeikkel, százados civilizációjukkal, nagyszerű közgazdasági tulajdonságaikkal, rendszeretükkel és fegyelmezettségükkel lojális állampolgárai Romániának, akik utógondolat nélkül csatlakoztak a román államhoz. Nekik is érdekük, hogy a román állam gyarapodjék és erősödjék.“

A magyarságnak, természetesen, állást kellett foglalni az új politikai helyzetben. A Tatarescu-kormány idejében, a decemberi választások alkalmával a magyar párt önálló listával ment a küzdelembe. A választás eredményéről volt szó e folyóirat ezt megelőző számában.

A Goga-kormánnyal szemben más volt a helyzet, mint a liberális éra alatt. Az új kormány — mint fentebb idéztem a miniszterelnököt — elnéző és megértő magatartást ígért s a magyar párt lojálisán fogadta az ígéretet. A párt vezetősége tárgyalásba bocsátkozott a kormánnyal s eredményeképpen az utolsó pillanatban, a kormány bukását megelőző napon választási egyezmény jött létre a kormány és a magyar párt között. A megegyezésben a kormány tizenhat képviselői és nyolc szenátusi mandátumot biztosított a pártnak.

Mi nem akarjuk a párt e lépését megjegyzéssel kísérni. Bizonyos, hogy azt sem magyar, sem erdélyi román körökben nem fogadták megnyugvással. De eszünkbe jut Jakabffy Elemérnek egy cikke, melyet az 1931 tavaszi választások előtt írt, s amelyben többek között ezt írta: „Eddig csak egyszer történt, hogy a kormánnyal menve könnyű volt számunkra a választás. Meg is bántuk, hogy a dolog könnyebb végét fogtuk meg. A párt most az önálló küzdelem felvételét határozta el. Ali nem előszobázunk a hatalom birtokosainál, közlünk egy lépést sem tesz senki azok felé, kik mind jobban megmutatják, hogy politikai ideáljuk a diktatúra, s mi fegyvertársakat sem keresünk, hanem bizunk abban, hogy jól megszervezett tömegeink diadalra viszik zászlóinkat.“ Ezek férfias szavak voltak.

Az egyességnek persze semmi jelentősége sem lett, mert a Goga-kormány másnap megbukott.

A CHRISTEA-KORMÁNY nem volt olyan beszédes, mint előzője, tagjai nem nyilatkoztak a világ minden sarkában, Bukarestben, Genfben és Londonban. Kisebbségi politikájukat se árulták el. Az a két hónap, mely a kormány megalakulása óta eltelt, nem elég, hogy képet nyújtson, melynek alapján azt meg lehessen állapítani.

A kormány megcsinálta az új alkotmányt, melyben — mint írtam — megállapítja az állampolgári kötelezettségeket és kimondja a törvény előtti egyenlőség elvét: kisebbségekről nem szól. Az alkotmány közzététele alkalmával népeihez intézett királyi szózatban ez állt: „Az új alkotmányban határozott alakot ölt a román nemzet elsőbbsége, mely áldozatok árán és hitével létet adott nemzeti államunknak“. S aztán folytatta: „Egyenlő bánásmódot biztosítunk Románia földjén évszázadok óta élő másfajú népek számára“. Hallgatás és beszéd egyformán ellentétben áll egymással s az a kérdés, hogyan fogja a kormány a jövőben ezt az ellentétet kiegyenlíteni?

Március elején a kormányban mint tárcanélküli miniszter helyet foglaló Vajda Sándort megbízták a kisebbségi ügyek vezetésével. A magyar sajtó megnyugvással vette tudomásul. Vajda „Erdély szülöttje“, — írta a „Keleti Újság“ — „ő maga is a kisebbségi román népek volt reprezentánsa s a magyarság sorsát nem nézi a gyűlölet és elfogultság prizmján keresztül; megbecsüli a magyarok önértetes magatartását, nemzeti hagyományaikhoz való ragaszkodását és elítéli a múltnak azt a kinövését, mely a kisebbségi kérdést bérelt toliakkal tartotta elintézhetőnek.“ „Illetékesebb kézbe, mint Vajdáéba, a kisebbségi kérdés nagy és bonyolult problémájának megoldása nem kerülhetett volna“ — írta a nagyváradi „Szabadság“.

Azt, hogy a kisebbségi politika milyen irányt készül venni, egypár jelenség elárulja.

Említettem, hogy az ország közigazgatása túlnyomóan katonai kézbe és ostromállapot alá került. Ezen az alapon a kolozsvári VI. hadtest parancsnoksága, melynek hatásköre Erdély nagy részére és Biharra, Szatmárra terjed, rendeletet adott ki. E rendelet szerint:

„Tilos bármilyen célú gyűlés vagy összejövetel a hadtestparancsnokság előzetes engedélye nélkül. Eljegyzések, esküvők, keresztelők, falusi bálók, előadások, estélyek, kulturális előadások tartására városokban a rendőrség, községekben a prefektúra előzetes engedélye szükséges.

Tilos minden politikai propaganda, politikai eszmék személyes terjesztése.

Tilos minden megnyilvánulás, bármily módon és eszközzel is történjék, ha az a román nemzeti érzés gyalázásának vagy megsértésének minősíthető. Ilyenek: *a)* a tiszteletlen magatartás a nemzeti zászlóval vagy a nemzeti himnusszal szemben; *b)* tiszteletlen magatartás a hivatalos nyelvvel szemben; *c)* tiszteletlen magatartás a nemzeti ünnepek iránt; *d)* a többségi román elem, a román állami intézmények és a román nemzeti történelem lebecsülése vagy megcsúfolása.

Tilos minden olyan megnyilatkozás, bármilyen módon és formában, amiből arra lehetne következtetni, hogy a román állam jelenlegi határai változást szenvedhetnek.

Tilos minden olyan akció, mely az államvallás vagy annak papjai elleni lebecsülésben vagy tiszteletlenségben nyilvánul meg.

Hivatalos és közintézményeknél tilos a köztisztviselők részéről a hivatalos nyelven kívül más nyelv használata.

Társas gépkocsikon vagy villamosokon az állomások bejelentése csak a hivatalos nyelven történhetik.

Kikiáltók és árusok nyilvános helyen csak a román nyelvet használhatják, hasonlóképpen minden kiragasztott reklám csak román nyelvű lehet.

A sajtóban és minden más közlésben szigorúan tilos a helységek, megyék és országrészek más elnevezésének használata, mint a hivatalos nyelven.

1938 április 1-ig az összes kereskedelmi cégek, bankok, iparvállalatok, minden más vállalat és szabadfoglalkozásúak cégtáblái román nyelvre és pedig helyes román nyelvre írandók át. A jelenlegi idegen nyelvű felírások elfedése bármilyen módon történjék is tilos.“

Hogy ezek a katonai rendelkezések azután hogyan fejlődtek tovább, mutatja a bihari prefektus rendelete, mely a katonaság rendeletét magyarázza és, példának okáért, a következőket mondja:

„Közüntézmények tisztviselői semmi körülmény között nem használhatnak más nyelvet, mint a hivatalos nyelvet. A községekben a dob útján való közzététel csak románul történhetik. Autóbusz- és villamoskocsi állomásain a megállás és indulás jelzését csak románul szabad megtenni. Tilos, hogy utcákon és köztereken újságok vagy más áruk eladói más nyelven kiáltozzanak, mint román nyelven. Akik nem tudnak románul, azok az ilyen foglalkozástól eltiltatnak. Az összes reklámokat román nyelven kell kiírni.

Nemzeti zászlónkat teljes méltósággal kell tisztelni és csak a nemzeti ünnepeken és a törvényben előírt alkalmakkor szabad kitűzni. A zászlók az előírt nagyságúak kell hogy legyenek és nem lehetnek szagatatottak vagy elmosódott színűek.“

Voltak más jelenségek is.

Az igazságügyi minisztériumban törvény készült, melynek értelmében mindazokat a közjegyzőket elmozdítják, akik nem beszélnek tökéletesen az állam nyelvén.

Hasonló rendeleteket bocsátottak ki a besszarábiai hadtestparancsnok és prefektusok is, ahol ezáltal az orosz és ukrán nyelv szorul ki a közéletből. Ugyancsak Besszarábia területén a belügyminiszter folytatta a Goga-kormány lapbetiltásait s megtiltotta az összes Besszarábiában megjelenő orosz, ukrán és jiddis nyelvű lapok kiadását egy magyarul szerkesztett zsidó lappal, a „Zsidó jövővel“ egyetemben.

Úgy látszik, nem fognak megszűnni a hírhedt nyelvvizsgák sem. Március 28-ára a kolozsvári postaigazgatóság 120 tisztviselője volt Kolozsvárra s ugyanannyi Temesvárra rendelve a Bánságból nyelvvizsgára. Kolozsvárit ez alkalommal nemcsak hivatalnokok kellett, hogy jelentkezzenek, hanem harminc útkaparó is. Útkaparó — hogy ne legyen kétség felőle, mert kétségtelenül fontos állami érdek, hogy ne magyarul, hanem románul kaparják Nagy-Románia sáros országútjait.

A kisebbségi élet egyik problémájának rendezését a Christea-kormány is folytatja: az állampolgárság rendezését. De ez nem tartozik ide, nem vonatkozik a magyarokra. Igaz, hogy a román sajtó egy része, a „Curentul“ és — talán bosszúból a Goga-féle paktum miatt — a nemzeti parasztpárti „Dreptatea“ azt kérdezte, hogy „miért csak a zsidók, miért nem a magyarok is? miért nem vonatkozik az állampolgárság felülvizsgálása egyformán az összes »idegenekre« miért

csak a zsidókra?“ De eddig nincs jele, hogy a kormány ki akarná terjeszteni a felülvizsgálatot.

Egy nem a kormány intézkedésétől függő kérdés, az országos ügyvédszövetségnek az a határozata tartja már hetek óta izgalomban a kisebbségi ügyvédeket, mely nyelvvizsgára akarta kötelezni őket. Pár nappal ezelőtt (április 9-én) új, enyhébb határozatot hozott a szövetség, melynek értelmében azok az ügyvédek, akik tanulmányaikat az országban végezték s okleveleiket ott szerezték meg, non kötelesek nyelvvizsgát tenni. De amennyiben egy ügyvédről az ügyvédi gyakorlat folyamán kiderülne, hogy nem tud tökéletesen az állam nyelvén, az illetékes kamara kérheti az illető ügyvéd nyelvvizsgájának elrendelését.

Az ALKOTMÁNY TEHÁT MEGSZÜNTETTE a népképviselői törvényhozási rendszert és a törvényhozást érdekképviselői alapra helyezte. Ez azt jelenti, hogy a pártok, a magyar párt is, meg kell, hogy szűnjenek.

A kisebbségi sajtó foglalkozott a kérdéssel. A németeknek most sem lesz nehéz; náluk, mint a „Südst“ írja, a pártot teljesen helyettesíteni fogja a „Volksgemeinschaft“. Úgy látszik a magyar sajtó is efféle gondol. „A népkisebbségi pártokban eddig sem a szokásos pártpolitizálás folyt“ — írta a „Magyar Lapok“, — „hanem bizonyos néprajzi egységeknek önmagukra vonatkozó társadalmi tevékenysége. Ha forma szerint pártoknak is nevezik ezeket az alakulatokat, lényegükben nem azok, hanem egy-egy kisebbségi népközösség, egy-egy nemzetiség Összefoglaló testületé.“ A „Keleti Újság“ Bethlen Györgyre, a párt elnökére hivatkozott, aki, a lap szerint, hasonló felfogást nyilvánított már előbb is. „A magyar párt^{EC} — vigasztalja magát már előre a lap — „más dolog, mint a hatalomért versengő román pártok; a magyar párt soha sem kerülhet kormányra, annak a szerepe az, hogy őt álljon a magyarság érdekei mellett és fejezze ki a törvényhozásban a magyar álláspontot. Ezt megselekedheti más, nem politikai alakulat is, amilyen volt a kezdetek kezdetén a „magyar szövetség“.

Március 30-án az első Christea-kormány lemondott, de azonnal megalakult a második, melyben a tárcanélküli miniszterelnökök nem kaptak helyet. Első cselekedete volt, hogy feloszlatta a politikai pártokat.

Hogy az új kormány és egy esetleg összeülő új törvényhozás sorsa mi lesz, azt a jövő fogja megmutatni.

SZÁSZ ZSOMBOR